

nihâyeti'l-Mütenebbî (Kahire 1998). Mütenebbî'nin hayatının son günlerine dair olup eserde Mısır'dan Küfe'ye kaçıışı, oradan Errecân'daki Vezir İbnü'l-Amîd'in, daha sonra Şiraz'daki Adudüddeve'nin sarayında kaldıktan sonra dönüş yolunda öldürülmesi anlatılmaktadır. **8. Şâ'ir Melik** (Kahire 1998). İşbiliye'de (Sevilla) hüküm süren Abbâdîler'le bilhassa şair ve melik Mu'temid b. Abbâd'ın hayatına dairdir. **9. Nefise el-Murâdiyye**. Eserde Murad Bey'in eşi Nefise ile Mısır halkının Fransız işgaline karşı kahramanca direnişleri anlatılmaktadır. **10. Qatîletü'l-Kabâkib**. Memlükler ve özellikle Mısır Kraliçesi Şecerüddür zamanında Mısır halkının durumuyla ilgili olup yarısına kadar yazılan eserin kaybolduğu belirtilir. **11. el-Fârisü'l-müleşsem**. Velif b. Abdülmelik zamanında tanınmış bir ailenin kızı olan Âişe el-Mahzûmiyye'nin Şam'dan Endülü's'e gazâyâ gidişinin anlatıldığı uzun bir hikâyedir (Kahire 2012). **12. es-Sehmü'l-mesmûm**. Hârûnürreşid zamanında Hafsa adlı bir kız âşık olan Nizâr'ın Bizanslılar'la yapılan savaşta esir olması, kendisini seven imparatoriçenin isteğini kabul etmemesi üzerine hapse atılması ve sonra buradan kurtuluşunun hikâyesidir (Kahire 2013). Ali el-Cârim'in roman ve hikâyelerinin birçoğu *el-A'mâlû'n-neşriyyetü'l-kâmile li'l-edib ve's-şâ'ir 'Alî el-Cârim* (Kahire, I, 1945; II, 1949; III, 1950) ve *Selâsilü'z-zeheb: Mecmû'atü rivâyâtî 'Alî el-Cârim* (Kahire 1989) adlı eserlerde toplanmıştır.

B) İlmî Neşirleri: **1. İbnü't-Tıktakâ, Kitâbü'l-Fahrî fî âdâbî's-sultânîyye ve'd-düveli'l-İslâmîyye** (Kahire 1938, Muhammed Avad İbrâhim ile birlikte, tahkik ve şerh). **2. Câhiz, Kitâbü'l-Buhalâ'** (I-II, Kahire 1357-1358/1938-1939, Ahmed el-Avâmirî ile birlikte). **3. Ebû Ca'fer İbnü'd-Dâye, Kitâbü'l-Mükâfe'e ve hüsnü'l-ucûbâ** (Kahire 1941, Ahmed Emîn ile birlikte). **4. Mahmûd Sâmî el-Bârûdî, Dîvânü'l-Bârûdî I** (Muhammed Şefik Ma'rûf ile birlikte, Kahire 1942, 1959, 1998). **5. İbn Senâülmülk, Dârü't-tırâz fî ame-li'l-müveşşehât**.

C) Okul Kitapları: **1. en-Nahvü'l-vâzıh**. Üç cüzü ilköğretim, dört cüzü orta ve lise öğretimi içindir. Mustafa Emîn İbrâhim ile birlikte hazırlanan eser, 1925'te Mısır okullarında ders kitabı olarak kabul edilmiş olup halen birçok ülkede önde gelen ders kitapları arasında yer alır. **2. el-Belâğatü'l-vâzıha** (Mustafa Emîn İbrâhim ile birlikte, Kahire 1354/1936). *en-Nahvü'l-vâzıh* yöntemiyle hazırlanan bu eser de

modern belâgat öğretiminde çığır açmış ve defalarca basılmıştır. Günümüzde birçok ülkede ders kitabı olarak okutulmaktadır. Müellifler ayrıca, 1931 yılında alıştırmaların çözümünü ilgili bir kılavuz kitap olarak *Delîlül-Belâğati'l-vâzıha'yı* hazırlamışlardır. Bu iki eserin birçok taklidi yazılmıştır. **3. Târîhu'l-edebî'l-'Arabî** (Ahmed el-İskenderî v.dğr. ile birlikte, Kahire 1944). Liseler için hazırlanan dört cüzük eser de Arap edebiyatı modern asırlardan başlayarak Câhiliye devrine doğru bir sıralamayla ele alınmış, 1930'da Mısır liseleri için ders kitabı kabul edilmiştir. **4. el-Müntehab min edebî'l-'Arab** (Ahmed el-İskenderî v.dğr. ile birlikte, I-IV, Kahire 1944, 1953, 1954). Önceki eserden aynı yöntemle yapılmış bir seçmedir. **5. 'İlmü'n-nefs ve âşarühü fi't-terbiye ve't-ta'lim** (Mustafa Emîn İbrâhim ile birlikte, Kahire 1333/1915, 1357/1939). Mısır'da eğitim psikolojisine dair yazılan ilk eserlerden olup Muhammed Muîn kitabı *Revânşinâsi-i Terbiyetî* adıyla Farsça'ya çevirmiştir (Ahvaz 1316 hş./1937).

Ali el-Cârim'in divanı (Kahire 1406/1986, 1990) dört cüz olup çoğu 100 beyte ulaşan uzun kaside niteliğinde 122 şiiri kapsar. İlk üç cüzünü İbrâhim el-Ebyârî, Muhammed Şefik Ma'rûf ve Hüseyin Mahlûf şerhetmiştir. Şairin oğlu Bedreddin babasının vefatından sonra divandan yaptığı seçmeleri *Sebehatü'l-hayâl* adıyla küçük bir divanda toplamış, buna divanda yer almayan "Medhu'r-Resûl" ile "Kaşidetü Filestîn"i de eklemiş, diğer oğlu Ahmed Ali el-Cârim, babasının şiirlerinden yaptığı seçmeleri *Muhtârât min Şi'ri 'Alî el-Cârim* adlı eserinde toplamıştır (Kahire 1995). Cârim, Stanley Lane-Poole'un *The Story of the Moors in Spain* adlı eserini *Kışsatü'l-'Arab fî Esbâniyâ* adıyla Arapça'ya çevirmiştir (Kahire 1944, 1960). Ali el-Cârim'in eserleri *el-Mü'ellesfâtü'l-kâmile li'l-edib ve's-şâ'ir 'Alî el-Cârim ve Selâsilü'z-zeheb: 'Alî el-Cârim: el-A'mâlû'l-neşriyyetü'l-kâmile li'l-edib ve's-şâ'ir 'Alî el-Cârim* (Kahire 1989), başlıklı koleksiyonlarda toplanmıştır. Oğlu Ahmed Ali el-Cârim babasının makale ve araştırma yazılarını *Cârimîyyât: Buhûş ve ma'kalâtü's-şâ'ir ve'l-edib ve'l-luğavî 'Alî el-Cârim* (Kahire 1992), babası hakkında yapılan araştırma ve yazılan makaleleri de *el-Cârim fî zamîrî't-târîh: el-Buhûş ve'l-ma'kalâtü'l-menşûre 'anî's-şâ'iri'l-edibî'l-luğavî 'Alî el-Cârim* (Kahire 1994) ve *el-Cârim fî 'uyûnî'l-üde-bâ': el-Buhûş ve'l-ma'kalâtü'l-menşûre 'anî's-şâ'iri'l-edib 'Alî el-Cârim* (Kahire

2002) adlı eserlerde bir araya getirmiştir. Ali el-Cârim'i çeşitli yönleriyle ele alan birçok monografi kaleme alınmış, yine oğlu Ahmed Ali de babası hakkında *Şâ'irü'l-'urûbe el-kebîr 'Alî el-Cârim* adlı bir eser yazmıştır (Kahire 2009).

BİBLİYOGRAFYA :

Edhem el-Cündî, *A'lâmü'l-edeb ve'l-fen*, Dımaşk 1958, II, 472-473; Ahmed eş-Şâyib, *el-Cârim eş-şâ'ir*, Kahire 1967; M. Abdülmün'im Hâtır, *'Alî el-Cârim (A'lâmü'l-'Arab*, nr. 95 içinde), Kahire 1971; Abbas Mahmûd el-Akkâd, *Şu'arâ'ü Mısr ve bi'âtühüm fi'l-cillî'l-mâzî*, Kahire 1973, s. 8-12, 120-148; Yûsuf Es'ad Dâğır, *Meşâdirü'd-dirâseti'l-edebîyye*, Beyrut 1983, II, 244-246; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 294; M. Gazzâlî Harb, *'Alî el-Cârim bâhişen ve ediben*, Kahire 1986; M. Mehdi Allâm, *el-Mecma'îyyün fi ham-sine 'âmen*, Kahire 1406/1986, s. 199-201; M. Reşâd el-Hamzâvî, *A'mâlû Mecma'î'l-luğati'l-'Arabîyye bi'l-Kâhire*, Beyrut 1988, s. 79-80, ayrıca bk. İndeks; Şeffî es-Seyyid, *İtticâhâtü'r-rivâyeti'l-'Arabîyye fi Mısr*, Kahire 1993, s. 27, 29, 52-54; M. Sabrî es-Sûrbûnî, *Târîhu Mısr min Muhammed 'Alî ile'l-aşri'l-hadîs*, Kahire 1996, s. 17-30; M. Receb el-Beyyûmî, *'Alî el-Cârim: Şâ'irü'l-'urûbe*, Kahire 1998; Hamîd Mecîd Heddev, "'Alî el-Cârim", *Mevsû'atü Beyti'l-hikme li-a'lâmi'l-'Arab*, Bağdad 1420/2000, s. 371-372; Muhammed Rifât, *Târîhu Mısr es-siyâsi fi'l-ezminetü'l-hadîse*, Kahire 1434, I, 1-39; Hilmi Muhammed el-Kâûd, "'el-Cârim ve'r-rivâyetü't-târîhiyye", *ed-Dâre*, XVIII/1, Riyad 1992, s. 42-83; Receb Mahmûd Ahmed Süleyman, "Dîvânü'l-Cârim: Dirâse 'Arûziyye", *Mecelletü'd-dirâsati'l-'Arabîyye*, I/11, Minye 2005, s. 227-262; Ahmed Derviş, "'el-Cârim, 'Alî", *Mv.AÜ*, V, 41-48.

İSMÂİL DURMUŞ

CÂSİR, Hamed

(bk. HAMED el-CÂSİR).

CEBBÛR, Cebrâil Süleyman

(جبرائيل سليمان جبر)

(1900-1991)

Lübnanlı

hristiyan araştırmacı ve yazar.

26 Aralık 1900 tarihinde Şam ve Humus şehirleri arasında yer alan Karyeteyn nahiyesinde doğdu. İlk eğitiminden sonra lise öğrenimi için Humus'a gitti. I. Dünya Savaşı'nda okulunun kapanması üzerine Karyeteyn'e döndü. Lise öğrenimini 1919'da Lübnan'da tamamladı ve 1921'de üstün başarıyla Sûkulgarb mektebini bitirdi. 1925'te Beyrut Amerikan Üniversitesi Edebiyat ve İlimler Fakültesi'nden mezun oldu. Bir süre Humus'ta bir lisede İngilizce zümre başkanlığı yaptı. Ardından Mısır'a giderek 1929-1930 öğretim yılında Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde

öğrenim gördü. 1933'te Beyrut Amerikan Üniversitesi Edebiyat ve İlimler Fakültesi'nde İbn Abdürabbih ve *el-İkdhü'l-ferîd*'i üzerine yüksek lisans yaptı ve öğretim görevlisi oldu. 1947'de Amerika'da Princeton Üniversitesi'nde edebiyat alanında ikinci yüksek lisansını tamamladı. Aynı yıl Philip Khuri Hitti'nin danışmanlığında Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin hayatı, eserleri ve *Fezâ'ilü'l-Kuds* adlı eserinin tahkikini konu alan teziyle doktorasını bitirdi. Beyrut'a dönen Cebbûr emekli oluncaya kadar Amerikan Üniversitesi'nde Arap dili ve edebiyatı dersleri verdi, hem bu üniversitede hem de Saint Joseph Üniversitesi'nde yüksek lisans ve doktora tezleri yönetti. Üniversitenin görevlendirilmesiyle Arap ülkelerinin yanı sıra birçok Avrupa ve Asya ülkesini gezdi; Arap dili ve edebiyatı ile İslâm medeniyeti alanında yapılan çalışmaları inceledi, üniversitelerde konferanslar verdi. 1970'te emekliye ayrılmasından sonra Lübnan ve Suriye'deki hristiyan okullarının müteveli heyetlerinde görev aldı. Kitâb-ı Mukaddes'in Arapça tercümelerinin redaksiyonunda çalıştı. *el-Mevsû'atü'l-Filistîniyye*'nin yazı kurulunda bulundu. Lübnan Devleti tarafından birçok devlet ödülüne layık görüldü. 11 Mayıs 1991 tarihinde vefat etti.

Eserleri. 1. *el-Hayâtü'l-ʿArabîyye fî'l-mîʿe seneti'l-üle'lleti merret baʿde vefâti'n-Nebîyyi'l-ʿArabî* (Beyrut 1932). 2. *İbn ʿAbdirabbih ve ʿİkdüh*. Yüksek lisans çalışmasıdır (Beyrut 1933, 1979). 3. *ʿÖmer b. Ebî Rebîʿa*. Emevîler dönemi şairlerinden Ömer b. Ebû Rebîa hakkındaki eserin birinci cildinde şairin yaşadığı dönem, ikinci cildinde hayatı, üçüncü cildinde aşkları anlatılmış ve şiirleri incelenmiştir (Beyrut 1935-1971, 1981). 4. *Min Tûrâşine'l-ʿedebî* (Beyrut 1976). 5. *Evrâk min rişâzi'l-ʿedeb ve't-târîh* (Beyrut 1981). 6. *el-Mülûkû's-şuʿarâʾ* (Beyrut 1981). 7. *Keyfe efhemü'n-naqd*. Bu çalışmasında çeşitli eserlerin edebî eleştirisini yapan yazar yine ağırlıklı olarak Ömer b. Ebû Rebîa'yı ele almaktadır (Beyrut 1937, 1983). 8. *el-Bedv ve'l-bâdiye: Şuverun fî hayâtî'l-bedv fî bâdiyeti's-şâm* (Beyrut 1988). Eser, Lawrence I. Conrad tarafından *The Bedouins and the Desert: Aspects of Nomadic Life in the Arab East* adıyla İngilizce'ye çevrilmiştir (New York 1995). 9. *Min Eyyâmî'l-ʿumr*. Yazarın kendi hayatını ve hâtralarını anlattığı eseridir (Beyrut 1991).

Cebbûr, bu eserlerin yanı sıra Necmeddin el-Gazzî'nin *el-Kevâkibü's-sâʿire bi-aʿyânî'l-mîʿeti'l-âşire* adlı eseriyle (I-III,

Beyrut 1945, 1959, 1979) doktora tezi olan Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *Fezâ'ilü'l-Kuds* ünü (Beyrut 1979) tahkik ederek yayımlamıştır. Ayrıca hocası Philip Khuri Hitti'nin *History of the Arabs* adlı eserini *Târîhu'l-ʿArab* (Beyrut 1965) ve *Capital Cities of Arab Islam*'ı *ʿAvâşümü'l-İslâmî'l-ʿArabî* (Beyrut 1986) adıyla Arapça'ya çevirmiştir. Müellifin *el-Kelime*, *el-Hilâl*, *el-Muktefaʾ*, *el-Meşriq*, *el-Edib*, *el-Emâlî*, *el-Ebhâs* ve *el-Mevridü's-şâfi* gibi dergilerde çok sayıda makalesi yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ceberrîl Süleyman Cebbûr, *Min Eyyâmî'l-ʿumr*, Beyrut 1411/1991, tür.yer.; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İlmâmü'l-ʿAʿlâm*, Beyrut 1999, s. 63; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tetimmatü'l-ʿAʿlâm*, Beyrut 2002, I, 106-107; İbrâhîm Abduh el-Hûrî, *Şümüʾ fî'l-bâl*, Beyrut 2003, s. 73-79; *ʿAʿlâmü's-şekâfe fî Lübnân*, sy. 5 (1989), s. 13-19; İlyân Salîbâ, "Cebbûr, Ceberrîl Süleymân", *Mv.AU*, V, 114-117.

ÖMER İŞAKOĞLU

CEBELİÂMİL

(جبل عامل)

Lübnan'da bir bölge.

Cebeliâmil (Cebelûâmîle, Cebelülcelîl, Cebelülhayl), Sûr civarına hâkim olan Bîşâre adlı liderlerinden dolayı Bilâdülbîşâre, Bilâdülbîşâreteyn ve son dönemlerde Bilâdülmetâvile (Şîi bölgesi) diye de anılır. Bölge, 1920'de Büyük Lübnan Devleti'nin kurulmasıyla Lübnan sınırları içine dahil edilmiş olup Lübnan'ın güneyi ile Kuzey Filistin'in küçük bir bölümünü kapsar. Coğrafi sınırları konusunda ihtilâf bulunmakla birlikte genellikle batıda Akdeniz, güneyde Filistin, doğuda Ürdün, Vâdittaym, Hûle ve Bikâa beldeleriyle Lübnan dağlarının bir bölümü, kuzeyde ise eski devirlerde el-Ferâdis diye anılan Evvelî Irmağı ile çevrilmiştir. Yüzölçümü yaklaşık 3200 km²'dir ve günümüzde Lübnan Devleti topraklarının (10.400 km²) üçte birine yakın bir bölümünü teşkil eder.

Âmil (Âmile) ismi, Yemen'de Me'rib Seddi'nin yıkılmasının ardından kuzeye göç eden ve Suriye'de yerleşen Âmile b. Sebe' el-Yemâniyye kabilesine dayandırılmaktadır. Kabilenin Suriye'ye ne zaman geldiği kesin olarak bilinmiyorsa da Abbâsîler'in ilk dönemlerinden itibaren Cebeliâmil bölgesinde iskân edildikleri düşünülmektedir. O dönemlerden beri bölgede az sayıda hristiyan grupla Sayda'dan Beyrut'a doğru uzanan yerde Sünnî gruplar bulunmasına rağmen ahalinin büyük kısmı IV. (X.)

yüzyılda İmâmiyye Şîası'na intisap etmiştir. Nâsır-ı Hüsrev 437 (1045-46) yılında bölgedeki seyahatlerinde Sûr şehrini anlatırken halkın çoğunun İmâmiyye Şîası'na mensup olduğunu söyler (*Sefernâme*, s. 22). Zaman içinde bölgenin çeşitli yerlerinde yetişen ulemâ tarafından kurulan daha çok Şîiliğin öğretildiği medreseler ve mezhep mensupları üzerinde etkili olan çok sayıda âlimin burada yetişmesi bölgeye asırlar boyu devam edecek bir şöhrat kazandırmıştır.

Cebeliâmil halkının hangi dönemden beri Hz. Ali taraftarı olduğu konusu da tartışmalıdır. Bölgenin Şîileşmesini Hz. Osman'ın hilâfet döneminde bir süre Suriye'de kalan Ebû Zer el-Gıfârî'nin Ehl-i beyt'in faziletlerini anlattığı günlere kadar götürülenler vardır (Hür el-Âmilî, I, 13). Ebû Zer, Ehl-i beyt'in faziletlerini anlatmaya başlayınca durumdan haberdar olan Muâviye bunu halifeye bildirerek Ebû Zerr'in Medine'ye çağırılıp Rebeze'ye sürgün edilmesini sağladı. Bu sebeple bölgede Ebû Zerr'e nisbet edilen ve günümüze kadar gelen Meys ve Sarfend'deki iki mescid Ebû Zerr'in bölgedeki faaliyetlerinin delili olarak gösterilmektedir.

Tarihte ve günümüzde din ilimlerinin öğretildiği Cebeliâmil'deki küçük kasaba ve yerleşim birimleri içinde Cizzîn, Aynâtâ, Meys, Cübâ, Meşgara ve Bikâa'daki Kerekünûh önemli merkezlerdir (geniş bilgi için bk. Ca'fer el-Muhâcir, s. 149-242). Âmilî nisbesiyle anılan, Şîi fıkhı üzerinde derin tesirler icra eden ve daha çok İmâmiyye'nin Usûliyye ekolüne mensup olan birçok âlim buralarda yetişti. Bunlar arasında Şehid-i Evvel Şemseddin Muhammed b. Mekki, Muhakkak-ı Sâni Nüreddin Ali b. Hüseyin el-Kerekî, 1545'te İstanbul'u ziyaret eden Şehid-i Sâni Zeynüddin b. Ali Ahmed el-Cübâi ve Safevîler'in kuruluş döneminde babası bölgeden İran'a giden, diğer ulemâ ile birlikte Safevîler bünyesinde İmâmiyye Şîiliğinin yayılmasında önemli hizmetleri olan Bahâeddin el-Âmilî ve Ahbârî ekolünün önemli temsilcilerinden Muhammed b. Hasan Hür el-Âmilî zikredilmesi gereken şahsiyetlerdir.

Osmanlı idaresinde X. (XVI.) yüzyıl boyunca 100'den fazla Cebeliâmilli Şîi âlimi İran'a göç ederek Safevî idaresi altında İmâmiyye Şîası'nın yayılmasına büyük katkı sağladı. XVIII ve XIX. yüzyıllarda Sûr ve çevresinde bir miktar hristiyan, Sayda civarında Sünnî ve Dürzîler'in olduğu bölgede Şîi nüfusu daima ekseriyeti teşkil etti. Bu dönemde bölgede bulunan İmâmiyye mensupları Batılı âlimler ve seyyahlar tarafından da